

CONTEMPORARY WARS AND ARMED CONFLICTS

Katarina Jonev

Faculty of Security, University in Belgrade, Belgrade, Serbia, jonev.katarina@gmail.com

Ivan Rancic

Faculty of Engineering Management, ALFA University in Belgrade, Belgrade, Serbia,
ranca76@gmail.com

Hatidza Berisha

Faculty of Engineering Management, ALFA University in Belgrade, Serbia,
berisa.hatidza@gmail.com

Abstract: The characteristics of contemporary trends suggest that, in parallel with the changes that globalization has caused in most aspects of human life, the changes have taken place in the reasons for the emergence of conflicts in the new environment, in the ways of solving the newly emerging problems, but also in the view of the growing confrontation in the world. Each of these associations contains asymmetry as the basic characteristic, and we declare such types of conflict as asymmetric armed conflicts or wars, or the use of armed force in response to asymmetric security threats. In most cases, security threats are based on threats to larger regions and even reach a global dimension.

The paper will try to capture a thread that has led to the fact that modern conflicts are no longer viewed with the mandatory sign "military", and that the result does not have to be mandatory use of military effects. Through the processing of the characteristics of modern conflicts, the processes that lead to a shift in thinking about the search for solutions to conflicts from predominantly military to some other ways of solving will be pointed out.

Keywords: *asymmetry, security, war, conflict, armed battle, threats*

САВРЕМЕНИ РАТОВИ И ОРУЖАНИ СУКОБИ

Катарина Јонев

Факултет безбедности, Универзитет у Београду, jonev.katarina@gmail.com

Иван Ранчић

Факултет за инжењеријски менаџмент, АЛФА Универзитет у Београду
ranca76@gmail.com

Хатиџа Бериша

Факултет за инжењеријски менаџмент, АЛФА Универзитет у Београду, berisa.hatidza@gmail.com

Сажетак: Карактеристике савремених трендова упућују нас да су паралелно са променама које је глобализацији изазвала у већини аспеката живота човека, промене дешавале и у разлозима за настанак сукоба у новом окружењу, у начинима решавања новонасталих проблема, али и у гледиштима уопште на све већи конфронтизам у свету. Свака од наведених асоцијација садржи асиметрију као основну карактеристику, а такве врсте сукоба декларишемо као асиметричне оружане сукобе или ратове, односно употребу оружане силе као одговор на асиметричне претње безбедности. У највећем броју случајева, претње безбедности засноване су на претњу већим регионима па чак досежу и глобалну димензију.

У раду покушаће да се ухвати нит која је довела до тога да се савремени сукоби не посматрају више са обавезним предзнаком „војни“, и да резултат не мора бити обавезна употреба војних ефектива. Кроз обраду карактеристика савремених сукоба указаће се на процесе који у довели до отклона у размишљању о трагању за решењима сукоба са претежно војних на неке друге начине решавања.

Кључне речи: асиметрија, безбедност, рат, сукоб, оружана борба, претње,

УВОД

Суштински се рат није променио. Одувек је представљао најгубљи облик решавања дрштвених конфликта или крајње средство за остваривање различитих циљева, економских, верских, политичких.. Савремено, информатичко, доба радикално мења свет, што је проузроковало и суштинске промене у области

ратовања.²⁵⁵ Сукоби уопште, па и оружани сукоби, као једна од врста сукоба, јесу процеси који су значајни за све субјекте који у њима учествују јер доносе ефекте и последице по већину људи у зони сукобљавања. Најчешће настају у функцији заштите највећих вредности, интереса и циљева народа и држава, или задовољавања националних или државних потреба.

Сукоби у којима се организовано, на већем простору и у дужем временском трајању примењује оружаном насиље означавају се као оружани сукоби. Интензиван процес самог дешавања оружаног сукоба означава се синтагмом оружане борбе.²⁵⁶ Тога се и намеће обавеза њиховог анализирања и разматрања. Разматрању савремених ратова и оружаног сукоба приступиће сагледавањем савремених теорија о садржају рата, потом кроз карактеристике савремених оружаног сукоба, и на крају кроз

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ САВРЕМЕНИХ РАТОВА И ОРУЖАНИХ СУКОБА

1.1. Савремене теорије о садржају рата

Према традиционалном схватању, рат је борба која се води међу државама с намером ратовања. Код савремених (постмодернистичких) теорија мења се логика. Рат је скаларна појава, јер има много садржаја. Доминира моћ, која је изражена на почетку, а војна сила је изражена на крају.

Промене у теорији о рату узроковане су радикалним променама у међународној заједници пред крај XX. века, након слома идеје комунизма, распадом социјалистичког војно-политичког блока и транзицијским друштвеним процесима у бившим социјалистичким државама, што је дискредитовало класичне теорије и створило услове за њихово преиспитивање, односно стварање нових. Неки од постулата класичних теорија задржали су се у више или мање измењеном облику, прилагођени околностима нових међународних односа, те новим захтевима који се постављају пред дипломатију и војну силу као темељним инструментима вођења спољне политике.

Најважније савремене теорије о садржају рата су:

- **глобалистичка теорија** (Раумонд Арон, Брезинску), се наслања на реалистичку теорију Моргентхауа, схватајући међународне односе кроз међузависно деловање „стратега“ и дипломата. Полазиште јој је у Хобсовој теорији природног стања. По њима су рат и мир природна стања могућих односа у међудржавним релацијама, јер међународне односе најпре сматрају политиком, а политика је примарно израз силе и националне моћи. Основни инструменти за вођење спољне политике су дипломатија и војна сила. Брезински у својој књизи „Велика шаховска табла“ дефинише четири региона у Евроазији и методе којима би САД као једина суперсила у њима требала да задржи супремацију, а у књизи „Избор“ допуњава своју геостратегију у светлу глобализације и догађаја од 11.9. Надовезује се на друге савремене теорије, као што су информатичко-психолошка и кибернетско-информатичка теорија, системска теорија и сл.
- **војно-елитистичка теорија** - (Пол Делирио, Мартин ван Кревелд, Вирилио, Хауард, Флајшман) фаворизује војну силу у решавању исхода рата. Кревелд у својој књизи „Командовање у рату“, која представља расправу и поређење са Клаузевицевом књигом „О рату“, која прави разлику између цивилних послова, Владе и армије, одбацује такво размишљање као уско и неапликабилно на сукобе у којима је један или више актера недржавног карактера, те нуди пет кључних подручја рата о којима треба водити рачуна. Даље, тврди да је у жижи одумирање државе и снажење организованог криминала, те би у том смислу армије требало да се припремају обуком и опремом не за конвенционалне ратове, већ за сукобе ниског нивоа интензитета.
- **информационо-психолошка теорија** (Шафрански) (подтеорија- неокортикална теорија-С.Радишић), усмерена је на уску групу људи - доносилаца одлука.
- **технолошко-информатичка теорија** (Бодријар, Дерида, Шваб и Најдел) усмерена је на најшире масе.
- **теорија сукоба (рата) цивилизација** (С.Хунтингтон) заснива се на тврдњи да се рат у постхладноратовском свету може десити не због идеолошких већ због културних и цивилизацијских разлика, идентификујући осам водећих светских цивилизација (Западну, Латиноамеричку, Исламску,

---

²⁵⁵ Хатица Бериша и аутори: *Асиметрични ратови- нови или стари сукоби*, ICDQM-2018. године, 21. Међународна конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“ и 9. Међународна конференција „Life Cycle Engineering and Management“, у организацији Истраживачког центра DQM, 29-30. јуна 2018., Пријевор, стр.

²⁵⁶ Митар Ковач и Дејан Станковић, *Стратегијско планирање одбране*: Војноиздавачки завод, Београд 2009, 29.

Кинеску, Хинду, Православну, Јапанску и Афричку). Критичне тачке су подручја на којима се преклапају бар три цивилизације. Теорија је у директној конфронтацији са теоријом о крају ере ратова, коју је у својој књизи „Крај историје“ изнео Францис Фукууама.

- **теорија нелинеарног рата** - потенцира непредвиђене аспекте рата, као изразито људске делатности. Развија се од осамдесетих година прошлог века, апликацијом нових научних метода из теорије игара, теорије хаоса, комплексних адаптивних система, нелинеарне динамике на војну мисао, при чему се врши реконцептуализација Клаузевицеве ратне мисли.

1.2. Појмовно одређење рата и оружаних сукоба

Сублимат овог прегледа теорија о рату требало би да буде оперативна дефиниција појма рат. Међу класичним дефиницијама рата свакако је најпознатија она коју у својој књизи „О рату“ наводи чувени пруски војни теоретичар, Карл фон Клаузевиц, 1827. године. По њему: „Рат је акт силе, да противника принудимо на потчињавање нашој вољи“ и „Рат је само продужење политике другим средствима“. Актуелност Клаузевицеве дефиниције, као и великог дела његове теорије о рату, потврђују радови бројних западних теоретичара који се баве војном делатношћу, те се с правом може рећи да савремену теоријску мисао у овој области карактерише својеврстан „повратак Клаузевицу“.

У прилог томе говори и став Колина Греја, професора са британског универзитета Рединг, који наводи да је неспорно да сем политичке, рат има још многе друге димензије, међутим, његова вечита суштина садржана је у дефиницијама Клаузевица. Дакле, ако насиље није примењено у политичке сврхе, онда то није рат. По мишљењу овог еминентног стручњака за област међународних сукоба, рат недвосмислено представља инструмент политике, чиме је потврђена валидност и применљивост Клаузевицеве дефиниције и у савременом добу. Елементи класичног одређења садржаја појма рат су следећи:

- Рат је, оружани сукоб (суверених) држава;
- Рат је инструмент државне политике (Клаузевиц);
- Рат је облик организованог насиља у циљу промоције и/или заштите интереса неке државе;
- Рат је инструмент за окончање/разрешење сукоба интереса држава.

Сходно наведеним елементима, оперативна класична дефиниција појма рат могла би да буде: „Рат је најоштрији облик друштвених сукоба, у коме се, непосредном употребом оружане силе између држава, њихових савеза или организација, покушавају да остваре одређени политички циљеви победом над противничком страном и њеним принуђивањем да прихвати услове победника.“

Уколико анализирамо рат у његовом класичном значењу, при томе подразумевамо рат који се води између суверених држава, то је он онда међународни. Овакав рат је начелно, високо институционализован и формализован. Класичан модел обухватао би: фазу заостравања односа, претњу силом или демонстрацију силе, дипломатске активности, припреме армије и државе, односно друштва за рат, објаву рата, ратовање по законима и обичајима рата и најзад, окончање рата. Дакле, јасна је тачка почетка - објава рата, јасна је тачка завршетка - потписивање предаје или заједничког мировног споразума између држава. Ове значајне правне претпоставке постављају временски оквир ратног стања, а такође и оквир за примену специфичних правила понашања у рату, која су пројектована тако да се смање губици у људству, борба води праведним средствима и борци заштите од прекомерне употребе силе. Овакав модел понашања је реакција на искуства из „Тридесетогодишњег рата“ (1618/48.). Закључен је склапањем мира у Вестфалији и донео је револуционарну промену у погледу начина вођења рата. Националне државе преузеле су монопол над силом (професионализација) и формализацијом рата. До тада, оружани сукоб је често био неформалан и препуштен најамницима, милицији, чак и бандама које су зарађивале свој новац тргујући насиљем, међутим, велике стајаће армије и све скупља ратна техника учинили су рат непрофитабилним за приватни сектор. Од тада ратови се воде између држава, које су биле у позицији да воде рат и сносе трошкове, али су истовремено настојале и да их смање успостављајући формалне механизме за то.

Сагледавање садржаја савремених друштвених сукоба врши се преко опуса социолошких теорија (теорије: спорова, конфликта, сукоба, социјалних катастрофа). Оне дају различиту типологију друштвених сукоба, а тиме утврђују и различиту класификацију њиховог садржаја. Два су битна момента, које поводом тога треба истаћи. Друштвени сукоб узрокује *друштвене промене* и друштвени сукоб је *насиље* у мање или више наглашеној форми, чији су неки појавни облици: индустријски сукоби, сукоби политичких странака,

етнички, расни и религијски сукоби, сукоби у спорту, ратни сукоби итд. Садржај савремених друштвених сукоба анализира се следећим корацима:

- Разјашњење конфликтне ситуације,
- Дефинисање препознатљивих интереса,
- Утврђивање легитимитета сукоба,
- Утврђивање пропорционалне моћи учесника,
- Могућа пацификација у сукобу.

За сагледавање физиономије рата као друштвеног феномена мора се разликовати *суштина* и *форма* рата. Суштина се исказује као *карактер рата*, а форма као *облик рата*.

Карактер рата (суштина, садржај) је збир својстава којима се рат као друштвена појава одликује и разликује у односу на друге друштвене појаве. Карактер рата није универзална категорија. Квалитативни је елемент и скаларна је величина. Указује на узроке - шта стварно узрокује појаву рата? Различити су карактери поделе (нпр. старог и новог доба, праведни и неправедни итд.).

Облик рата је форма испољавања насиља држава или друштвених група, кроз коју се манифестује њихова моћ и сила у непомирљиво супротстављеним друштвеним односима. Квантитативни је елемент (рат унутар једне државе, две државе, регионални или светски). Квантификација је битна због увида у ангажоване ресурсе, чиме је могуће вршити упоређење сукоба старијих и нових генерација.

Сходно наведеним класичним дефиницијама, које су довољно опште да и данас нису изгубиле на актуелности, најзначајније карактеристике рата су систематска примена оружаног насиља и чињеница да најмање две стране морају бити укључене у сукоб. Међутим, обзиром на уочљиву промену узрока, физиономије и актера савремених ратова и оружаних сукоба нужно је извршити ново појмовно одређење.

У том смислу значајно је поменути истраживање које је спровео Милтон Лајтенберг (Милтон Леитенберг), истраживач на америчком Универзитету Мериленд, који је 2003. године обрадио око 90 студија о ратовима након Другог светског рата указујући на проблеме са којима је био суочен. Конфузија у коју је упао настала је као резултат утицаја више фактора. Уочио је да дефиниције „класичног рата“ Хуга Гроцијуса или Клаузевица, или чак Повеље Уједињених нација, није могуће апликовати на сада доминантне „нове“ типове рата. Узроци „нових“ ратова често су прикривени, нису јавно и директно декларисани, али очигледно је да се све чешће иза њих крију разлози попут природних ресурса (посебно енергетских, воде и сл.).

Ресурси	Ратови старијих генерација		Сукоби новијих генерација	
	Употреба	примедба	Употреб	примедба
Људи	масовно		немасовно	само врхунски оспособљени (циљно оријентисане снаге)
Време	дуготрајно		што краће	убрзава се, прворазредна је категорија
Простор	на целом простору	копно, море, ваздух, свемир	ограничен	колико је потребно (што мањи) и што пре на прот. територију (секундарна кат.)
ПС	свим расположивим средствима		селективно	најбољим средствима (ефикасним-паметним)
Информације			нова категорија	што више и у реалном времену

Табела 1: Упоређење сукоба старијих и нових генерација

Оно што одликује ове „нове“ ратове је повратак на сцену неформалних структура у виду недржавних актера, при чему се модел, такозваних „нових“ ратова, по мишљењу многих савремених теоретичара апсолутно не поклапа са моделом „класичних“ ратова. Они почињу без објаве и укључујући

најчешће недржавне актере, који су опоненти влади. Већином су то унутрашњи ратови, дакле воде се у оквиру одређене територије која је дефинисана као државни ентитет у смислу међународног права. Међутим, и у случајевима када када су актери две суверене националне државе, ратови често почињу без објаве и не називају ратовима већ „интервенцијама“, „кампањама“ и сл.

Заправо, расправа о старим и новим ратовима, тесно је повезана са: расправом о природи глобализације и типом хегемоније која је успостављена након Хладног рата.²⁵⁷

1. Глобализација представља реструктурирацију света која води истовременој интеграцији и фрагментацији. Реструктурира се поредак моћи, мапа државних граница, лик региона, економије појединих друштава. Капитализам постаје уистину глобалан, али у суровијој варијанти. Са падом Берлинског зида није нестало само социјализам на европском тлу већ и социјални капитализам. Продубљује се јаз између богатих и сиромашних, увећава број губитника, као и социјални и географски простор периферизације. Трансформацијом државе-нације, глобализација производи низ слабих држава и на многим местима устоличава демократију ниског интензитета, нове облике протектората.

2. За стање рата или мира од кључне важности је и тип хегемоније који је на делу.²⁵⁸ Бројни аутори су утврдили да је дошло до промене у карактеру хегемоније и да она данас све мање почива на консензусу, уважавању интереса подређених, а све више на употреби силе, на агресивном милитаризму, тврдом унилатерализму. По неким аналитичарима на делу је нова империјална стратегија (изражена у Стратегији националне безбедности САД из 2002. године). Њен циљ је успостављање трајне хегемоније, глобалног лидерства, осигурање виталних тржишта, стратешких ресурса, ширење војног присуства, и спречавање потенцијалних непријатеља превентивним ратом („антиципативном“²⁵⁹ самоодбраном“). Хегемон се поставља изнад међународног права, а употреба војне силе постаје основно средство за остварење геостратешких интереса, који се међутим приказују као средство за решавање хуманитарних катастрофа, борбу против тероризма, спречавање употребе оружја за масовно уништење.

На основу реченог, а ради отклањања конфузије око разлике у појмовима оружани сукоб и рат у савременим условима, нужно је изабрати дефиницију која ће бити довољно општа да покрије све аспекте и форме данашњих ратова, а с друге стране, довољно искључива да их одвоји од случајева масовног насиља (нпр. нереди и масовних насилних обрачуна мафије и банди, током 20-тих година прошлог века у Њујорку), или масовних демонстрација цивилне популације (масакр на тргу Тиенанмен у Кини, 1989. године).

Провером и компаративном анализом великог броја различитих дефиниција, коначно је, међу теоретичарима, као дефиниција која испуњава све наведене захтеве, одабрана она до које су заједничким напорима дошли норвешки Институт за истраживање мира из Осла (**Peace Research Institut Oslo - PRIO**) и Одељења за истраживање мира и сукоба (**Department of Peace and Conflict Research**) Шведског Универзитета Упсала.²⁶⁰

Истовремено је и довољно општа и довољно искључива, а занимљива је јер осим квалитативних, разматра и квантитативне елементе. Разлику између оружаног сукоба и рата чини интензитет сукоба. Међутим, у литератури се могу наћи бројни случајеви да се ова два термина користе као узајамно заменљива (Женевска конвенција, разлика се своди на то да је рат стање коме претходи објава - дакле, рат не постоји уколико није објављен, док термин „оружани сукоб“ покрива остале масовне спорове - члан 2. Женевске конвенције III).

У покушају формулисања ваљане дефиниције појма рат користећи квалитативне и квантитативне критеријуме, теоретичари норвешког Института за истраживање мира и шведског Универзитета Упсала кренули су од хијерархијски ширег појма - оружани сукоб: „Оружани сукоб је спорна неусаглашеност која се односи на владу и/или територију где употреба оружане силе између две стране, од којих је најмање једна влада неке државе, као резултат има најмање 25 губитака у људству који су се догодили у борби.“

---

²⁵⁷ Мари Калдор, *Нови и стари ратови: организовано насиље у глобализованој ери*, (Београд, Београдски круг, 2005), 50.

²⁵⁸ Хегемонија – контрола или доминантни утицај једне особе или групе људи, посебно политичке групе над једним друштвом или једне нације над другом. Реч је грчког порекла *hēgemonia* – руковођство и *hēgisthai* – вођа. Microsoft® Encarta© 2006. © 1993-2005 Microsoft Corporation.

²⁵⁹ Антициповати - спречити нешто у смислу превенције и избегавања нечега реагујући унапред, Microsoft® Encarta® 2006. © 1993-2005 Microsoft Corporation.

²⁶⁰ Преузето из презентације „Теоријске основе савременог рата“, мр Бранкица Поткоњак-Лукић.

Узимајући у обзир елементе структуре ове дефиниције, а ради отклањања могућих нејасноћа проузрокованих термилошком некоректношћу, може се прецизирати следеће:

- термин „употреба оружане силе“ односи се на употребу оружја ради побољшања општег положаја страна у сукобу, а која резултује губицима у људству;
- термин „оружје“ односи се на било која материјална средства за борбу, дакле не само на индустријски произведено оружје, већ и на остала средства (штапове, камење, ватру, воду итд.), која се употребљавају као оружје;
- квантитативни параметар, односно ограничење које је употребљено и укључено у дефиницију оружаног сукоба је 25 погинулих (тј. губитака у људству) у борби, а јавља се у току једне године за одређени оружани сукоб;
- термин „страна“ обухвата владу државе или неку опозициону организацију или савез опозиционих организација;
- термин „влада“ усвојен је тако да обухвата и концепт слабих влада и стога се односи на страну која контролише државни капитал;
- дефиниција „државе“ је довољно широка да укључује и квази-државе са квази-владама, те укључује међународно признату суверену владу која контролише одређену територију или међународно непризнату владу која реално контролише одређену територију чији суверенитет није оспорен од стране друге међународно признате суверене владе која је претходно контролисала исту територију;
- термин „неусаглашеност“ односи се на узроке сукоба, укључујући статус територије (промена државе у погледу контроле над одређеном територијом - међудржавни сукоб, сецесија или аутономија - унутардржавни сукоб) или борбу за власт (промена политичког система, замена постојеће владе или промена њеног састава).

Након изнетог, могуће је класификовати оружане сукобе узимајући интензитет као критеријум поделе:

- мањи оружани сукоб - карактерише више од 25 губитака у људству у борби годишње, за сваку годину у периоду трајања сукоба и мање од 1 000 у читавом сукобу;
- средњи оружани сукоб - карактерише више од 25, али мање од 1 000 губитака у људству у борби годишње и укупан број од више од 1 000 губитака у људству у читавом сукобу;
- рат - карактерише више од 1 000 губитака у људству годишње за сваку годину током периода трајања сукоба.

С обзиром на то да квантитативни параметар, односно ограничење у предходно наведеној дефиницији представљају борбени губици у људству, ове разлике су потпуно вештачке. У вези са овом чињеницом, могло би се рећи да сукоби који као последицу имају релативно мали број губитака у људству на борбеном простору, али стотине хиљада, па чак и милион или више погинулих цивила, изгледају као тривијални догађаји, ако се рачуна само смртност у борби.

Оперативна дефиниција оружаних сукоба треба да укључи и разлику између различитих типова оружаних сукоба, узимајући у обзир критеријум структура које у њему учествују:

- Вансистемски оружани сукоби - јављају се између државе и недржавне групе изван територије ових држава. Вансистемски оружани сукоби представљају заоставштину из прошлости, с обзиром на то да су у вези са процесом деколонијализације који је до сада формално завршен, иако многи сукоби са употребом силе имају своје корене у наслеђу из времена колонијалних система.
- Међудржавни оружани сукоби - јављају се између две или више држава. Дакле, стране укључене у сукоб могу бити идентификоване у оквирима међународног система као независне и суверене државе.
- Унутрашњи оружани сукоби - јављају се између владе неке државе и унутрашњих опозиционих група, без интервенције од стране других држава. Унутрашњи оружани сукоб представља прототип већине „нових“ или „постмодерних“ ратова који су данас преовлађујући.
- Интернационализовани унутрашњи оружани сукоби - јављају се између владе неке државе и унутрашњих опозиционих група уз интервенцију других држава. Значи, укључене су и стране које су ван територије државе где се оружани сукоб одвија. То могу бити једностране мере од стране једне силе, као и колективне мере о којима одлучује Савет безбедности Уједињених нација, са свим познатим међуфазама (могу бити укључене регионалне организације, као што је Европска унија или

Афричка унија, задужене за наметање мира или чак *ad hoc* коалиције држава, на пример у „рату против тероризма“).

Разлика између оружаног сукоба и рата изводи се искључиво на основу интензитета сукоба, те се може закључити да је: „Рат спорна неусаглашеност која се односи на владу и/или територију где употреба оружане силе између две стране, од којих је најмање једна влада неке државе, као резултат има више од 1000 борбених губитака у људству годишње, за сваку годину током периода трајања сукоба.“

Дакле, након одређења појма „рат“, потребно је одредити појам „савремени рат“, узимајући у обзир временски аспект. Прекретну тачку представља 1989. година, која означава завршетак периода хладног рата и уводи нову генерацију рата - рат четврте генерације.

1.3. Нивои савремених оружаных сукоба

Познато је да се рат води на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу. Међутим, постоје и друге класификације нивоа на којима се рат води, наравно, по другом критеријуму класификације. То су морални, ментални и физички ниво. Први их је помињао савремени војни теоретичар пуковник Џон Бојд када је говорио о интеракцијама и изолацији противника физички, ментално и морално од његовог спољашњег окружења уништавајући његову фазу оријентације у петљи OODA (током циклуса одлучивања, тј. процеса доношења одлуке), а Вилијем Линд (отац формулације рата четврте генерације) их је дефинисао као нивое рата.

Морални ниво рата као највиши је вероватно један од најзначајнијих аспеката у савременом рату, односно у рату четврте генерације. Неуспех на моралном нивоу рата може да има катастрофалне последице. (Становници Северног Вијетнама су били веома успешни на моралном нивоу рата. Масовне демонстрације против рата у Вијетнаму и у САД и у Европи биле су доказ ефикасности становника Северног Вијетнама. У рату четврте генерације, страна која се бори против асиметричног актера мора пажљиво да избегне да не западне у клопку ненамерног помагања у регрутовању побуњеника због тога што је неуспешна на моралном нивоу рата. Однос према затвореницима у Абу Грайбу застрашио је и понизио становништво Ирака. Највероватније због тога, ирачки народ је повећао подршку побуњеницима).

Ментални ниво рата на изванредан начин представља везу између моралног и физичког нивоа. Он означава интелектуалну активност за савладавање физичког нивоа рата и за процењивање утицаја физичких акција на морални ниво. Циљ је надмудрити непријатеља, „затворити противника унутар њега самог“, деловањем унутар његове петље сагледавање-оријентација-одлучивање-акција (observe-orientation-decide-act = OODA).

Најнижи, али значајан ниво рата је физички ниво. Он даје мерљиве резултате, бројеве и статистику, међутим број убијених побуњеника, није индикатор успешног противпобуњеничког деловања (ако сваки убијени противник у рату четврте генерације произведе два нова, резултат је чак контрапродуктиван).

Да би се у потпуности разумео узајамни утицај наведених нивоа рата, морају се повезати. Било каква неуспешност између ових нивоа рата ствара фрикцију и резултује оним што би Бојд назвао „изолација.“

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНИХ ОРУЖАНИХ СУКОБА

Класификације карактеристика савремених војних сукоба је готово немогуће набројати. Све класификације заслужују пажњу, али је њихова суштина иста. Карактеристике савремених оружаных сукоба су: мултидимензионалност, прецизност, нелинеарност, дистрибутивност, једновременост и интегрисаност.

Мултидимензионалност подразумева нове димензије (поред традиционалних димензија простора – дужина, ширина, висина/дубина) а то су: димензија времена, димензија електромагнетног спектра и димензија људског фактора. Борбена дејства се у савременим условима изводе на знатно ширем простору који прожима електромагнетни спектар. Средства комуникације и дигитализације померила су традиционалне границе физичког простора. Њихов утицај учинио је да се временска димензија третира на сасвим нов начин. Људски ресурс је и даље централни у свим разматрањима. Он укључује војнике који својим борбеним дејством мењају борбени простор, и цивилно становништво чијој се заштити посвећује све већа пажња.

Прецизност се односи на дејства, подршку, планирање, извођење и заштиту. Потребну прецизност омогућавају дигитализација, обједињавање информација и симулација.

Нелинеарност је најочигледнија у физичком простору. Јединице делују самостално, не постоји класичан фронт и тежиште више није на међупросторима.

Дистрибутивност у садржају подразумева једновремено, умрежено, расуто, агилно и нелинеарно дејство у реалном времену, са променљивом структуром снага. Дистрибуцијом садржаја и дисперзијом снага остварује се синергија ефеката.

Једновременост је омогућена дистрибуцијом садржаја. Односи се на једновремено планирање и извођење а подразумева остваривање неопходне координације.

Интегрисаност подразумева да су елементи војних снага делови јединственог система, и да делују у спрези са осталим мултинационалним снагама и невладиним организацијама

Поред наведених карактеристика, у теорији се врло често помињу *асиметрија* и *мрежноцентричност* као карактеристике савремених војних сукоба.

2.1. Мрежноцентричност као карактеристика савремених оружаних сукоба

Мрежноцентричност је производ информатичке ере ратовања коју карактерише непостојање граница између фронта и позадине. Мрежноцентрично ратовање подразумева употребу сензора за извиђање непријатеља у дубини територије (са и без посаде), размену информација (вертикално и хоризонтално) употребом разних информационих мрежа и дејство оружјем високе прецизности и велике разорне моћи по дубини снага непријатеља.

Може се уочити да заправо асиметричност и мрежноцентричност садрже карактеристике: мултидимензионалност, прецизност, нелинеарност, дистрибутивност, једновременост и интегрисаност, односно обрнуто, да асиметричност и мрежноцентричност можемо разложити на наведене карактеристике.²⁶¹

Да бисмо дошли до једне или друге групе изнетих карактеристика (или било којих других), морамо се вратити на почетак војних сукоба. Најопштији циљ страна у војним сукобима је уништити и онеспособити снаге противника. То се постиже дејством по циљу, а у даљем раду исто ћемо анализирати рашчлањено на прецизност и ефективност.²⁶² Да би успешно дејствовали, стране у сукобу желе знати положаје противника и стање његових јединица, мора се донети одлука за дејство и иста доставити подчињеним јединицама а само дејство мора бити динамично

Због тога ћемо у даљем раду разматрати следеће, условно речено, основне карактеристике (својства) војних сукоба:

- дејство по циљу – ПРЕЦИЗНОСТ,
- дејство по циљу – ЕФЕКТИВНОСТ,
- извиђање - ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА,
- извиђање - ПРЕНОС ПОДАТАКА,
- динамичност - МАНЕВАР ВАТРОМ,
- динамичност - МАНЕВАР ПОКРЕТОМ,
- командовање – ОДЛУЧИВАЊЕ,
- командовање - ИЗВРШНО КОМАНДОВАЊЕ и ОБМАЊИВАЊЕ,

Прецизност је карактеристика која одражава способност стране у сукобу да погоди циљ. Први услов стварања надмоћи и остварења најопштијег циља јесте погодити мету. Под прецизношћу подразумевамо и потребу поготка одређене тачке, ако је циљ већих димензија.

Ефективност подразумева изазивање што већих штетних последица по циљу минималним утрошком ресурса. Сама прецизност није довољна, јер погодак у циљ не подразумева његово уништење или неутралисање.²⁶³ Ефективност чак добија предност у односу на прецизност, односно није императив директан погодак, већ повећање вероватноће неутралисања циља.

---

²⁶¹ Жељко Мушукић, и аутори.: *Мрежнотеночно ратовање – стање и перспектива*, 21. Међународна конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“ и 9. Међународна конференција „Life Cycle Engineering and Management“, ICDQM-2018., 29-30. јуна 2018 Пријевор

²⁶² Хатица Бериша и аутори.: *Асиметрични ратови - нови или стари сукоби*, ICDQM-2018. године, 21. Међународна конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“ и 9. Међународна конференција „Life Cycle Engineering and Management“, у организацији Истраживачког центра DQM, 29-30. јуна 2018., Пријевор

²⁶³ Пушчано зрно може погодити тенк, али неће изазвати ефекат, ручна одбрамбена бомба неће оштетити средство у армирано-бетонском склоништу, итд.

Прикупљање података стална је активност обавештајних, али и свих других органа, усмерена на прикупљање података о стању осталих фактора оружане борбе. Снаге непријатеља у центру су обавештајних активности, али су за процес доношења одлуке врло битни и подаци о простору и времену.

Пренос података је специфично својство војних сукоба које подразумева заштиту података и њихово достављање до одређених командних места. С повећањем динамичности војних сукоба, настала је неопходност бржег преноса података (чак у реалном времену), јер се стање на бојишту и у окружењу много брже мења него раније.

Маневар ватром је карактеристика која одражава динамичност војних сукоба, а огледа се у способности да стране у сукобу изврше брз пренос ватре с једног на други циљ или да једна ватрена јединица испољи истовремено дејство по више циљева.

Маневар покретом је карактеристика која одражава динамичност војних сукоба, а огледа се у способности брзе промене ватрених положаја, брзог груписања и удара, брзог пробоја одбране противника и брзог прегруписавања јединица у одбрани.

Одлучивање је процес доношења одлуке о употреби људских и материјалних ресурса оружаных снага у конкретном простору и времену, с циљем физичког уништења или неутралисања снага непријатеља.

Извршно командовање подразумева непосредно и директно управљање ватром потчињених јединица. Могуће га је реализовати ако је команданту омогућена потпуна визуализација бојишта, а у савременим борбеним дејствима немогуће га је реализовати без примене командно-информационих система.

Обмањивање је стална активност страна у сукобу с циљем умањења прецизности непријатељевог извиђања, осматрања, избора објекта дејства и обавештајног обезбеђења и довођења непријатеља у заблуду о сопственим активностима и намерама.

2.2. Нелинеарност као карактеристика савремених оружаных сукоба

Без обзира на склоност ка линеарности, „стварни свет“ показује знатне нелинеарне карактеристике – примере када ствари не функционишу као сатни механизам, системе који су отворени за спољашње утицаје, који су нестабилни, неефикасни, непредвидиви и није их могуће контролисати; системе у којима је немогуће разумети правила функционисања или понашања, у којима мале промене у улазу могу да резултују великим променама у излазу, у којима никакво познавање иницијалног или текућег стања неће омогућити прорачунавање наредног или коначног стања.

До недавно, научницима нису била на располагању одговарајућа средства да би изашли на крај са нелинеарним феноменима. Реакција је понекад била да их једноставно игноришу, јер је нелинеарне проблеме било сувише тешко решити - нарочито математички. Тешкоћа њиховог решавања навела је неке да их сматрају вредним проучавања, али неподесне за истинско (у значењу: научно) разумевање. Међутим, најчешћи приступ нелинеарним проблемима био је да их конвертују у линеарне проблеме – бавећи се једном по једном променљивом, при чему се све остале сматрају константним, или поједностављивањем кроз креативне претпоставке (на пример - претпостављајући да је фриkcија једнака нули или да је функција праве).

Војни мислиоци су имали сличан приступ. Међутим, чак и када су проучавали и користили поједностављена прописана правила, војни руководиоци су увек били неугодно свесни фактора који се не уклапају лако у оквир принципа и прописаних правила. Ови фактори се обично подводе под Клаузевицеву ознаку „магла и фриkcија“ ("fog and friction"), или се понекад етикетирају као „морални фактори“. У стварности, то су фактори који чине рат у основи нелинеарним подухватом.

Теоретичар Карл фон Клаузевиц, иако није користио језик нелинеарности, био је јасан када су у питању његови ефекти. Једна од ознака линеарности јесте пропорционалност између улаза и излаза неког система. Клаузевиц је сматрао да се у рату „безбројни инциденти који имају малу важност – комбинују да би снизили општи ниво ангажовања, тако да увек остајемо прилично осујећени у постизању намераваног циља“.²⁶⁴ Другим речима, излази нису пропорционални улазима. Клаузевиц је идентификовао изворе овог сниженог нивоа ангажовања као опасност, физички напор, грешке у обавештајној делатности, фриkcију и случајност, које се комбинују како би створиле општу атмосферу у којој сваки појединац задржава могућност да осујети командантову намеру.²⁶⁵

---

²⁶⁴ Карл Клаузевиц, *О рату*, (Београд: Вук Караџић, 1951), 119.

²⁶⁵ Карл Клаузевиц, 113-4, 115, 117, 119, 122

Двојица савремених аутора преузели су Клаузевицева виђења и сместили их у контекст нелинеарне науке. Историчар Алан Бејерхен (Alan Beyerchen) у чланку *Клаузевиц, нелинеарност и непредвидивост рата* навео је да Клаузевиц није био „научник у области хаоса“, у доба пре него што је ова област почела да се изучава, али да је интуитивно разумевао непредвидивост и комплексност и био спреман да у своју теорију укључи двосмисленост која се јављала као исход. Клаузевиц је схватао да непредвидивост и комплексност проистичу из саме природе рата. У рату морају да постоје барем две стране које реагују једна на другу. Ове акције и реакције обликују систем са динамичком повратном спрегом који се не може тумачити искључиво као збирни и који зависи од контекста и у погледу извођења, али и исхода. Бејерхен каже: „Јасно је да однос између постигнутих резултата и употребљених средстава не функционише на линеаран начин. Константно узајамно деловање је интерактиван повратни процес који представља унутрашње својство рата – вођење било ког рата утиче на његов карактер, а његов измењени карактер делује повратном спрегом на политичке одлуке које усмеравају његово вођење“.²⁶⁶ Понављајући процес с повратном спрегом је обележје нелинеарних система.

Исто тако, у раду *Клаузевицева фриксија и будући рат (Clausewitz's Friction and Future War)*, војни аналитичар Бери Вотс (Barry Watts) детаљно проучава Клаузевицев концепт опште фриксије. Он указује да се показало да је рат нелинеарна активност и на интуитивном нивоу и у једноставним математичким моделима. Закључује да „интеракција понављајуће повратне спреге може, на тај начин, да увећа и најмање разлике, укључујући и оне које су производ људских одлука, као и да учини борбене резултате *структурно* непредвидивим“ – што значи да не постоји количина појединости или информација која може да учини резултате потпуно предвидивим. Као последица тога, ефекти фриксије не могу бити елиминисани, нити знатно умањени.²⁶⁷

ЗАКЉУЧАК

Начини ратовања мењали су се кроз историју сходно развоју људског друштва. Ако се вратимо на крај 20 века и почетка 21. века приметимо промену у ратовању и повећању броја грађанских ратова, нестабилних и неуспелих држава, као и пораст тероризма и побуњеничких дејства. Тежиште ратовања се све више преноси са отвореног простора у урбану средину. Доступност и масовна примена високо софистициране технике и технологије уводи нас у еру електронског и информационог ратовања, уз примену прецизног, разорног и великодометног наоружања.

Уколико анализирамо рат у његовом класичном значењу, при томе подразумевамо рат који се води између суверених држава, то је он онда међународни. Овакав рат је начелно, високо институционализован и формализован. Класичан модел обухватао би: фазу заостравања односа, претњу силом или демонстрацију силе, дипломатске активности, припреме армије и државе, односно друштва за рат, објаву рата, ратовање по законима и обичајима рата и најзад, окончање рата.

Такође, кроз рад сагледан је садржаја савремених друштвених сукоба који врши се преко опуса социолошких теорија (теорије: спорова, конфликта, сукоба, социјалних катастрофа), а који дају различиту типологију друштвених сукоба, а тиме утврђују и различиту класификацију њиховог садржаја.

На основу свега речено разлика између оружаног сукоба и рата изводи се искључиво на основу интензитета сукоба, те се може закључити да је: „Рат спорна неусаглашеност која се односи на владу и/или територију где употреба оружане силе између две стране, од којих је најмање једна влада неке државе, као резултат има више од 1000 борбених губитака у људству годишње, за сваку годину током периода трајања сукоба.“ Сагледавајући и класификацију и карактеристике савремених војних сукоба је готово немогуће набројати. Све класификације заслужују пажњу, али је њихова суштина иста. Карактеристике савремених оружаных сукоба су: мултидимензионалност, прецизност, нелинеарност, дистрибутивност, једновременост и интегрисаност.

---

²⁶⁶ Alan Beyerchen, "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War," *International Security*, Vol 17, No 3 (Winter 1992./93), pp. 72, 67, 68-9

²⁶⁷ Barry D. Watts, *Clausewitzian Friction and Future War* (Washington DC National Defense University, 1996), pp. 115, 119-20

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Хатица Бериша и аутори.: *Асиметрични ратови- нови или стари сукоби*, ICDQM-2018. године, 21. Међународна конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“ и 9. Међународна конференција „Life Cycle Engineering and Management“, у организацији Истраживачког центра DQM, 29-30. јуна 2018., Пријевор,
- [2] Митар Ковач и Дејан Станковић.: *Стратегијско планирање одбране*: Војноиздавачки завод, Београд 2009,
- [3] Мари Калдор.: *Нови и стари ратови: организовано насиље у глобализованој ери*, Београд, Београдски круг, 2005
- [4] Бранкица Поткоњак-Лукић.: *„Теоријске основе савременог рата, ШНО, Београд, 2011*
- [5] Жељко Мушукић, и аутори.: *Мрежнотентично ратовање – стање и перспектива*, 21. Међународна конференција „Управљање квалитетом и поузданошћу“ и 9. Међународна конференција „Life Cycle Engineering and Management“, ICDQM-2018., 29-30. јуна 2018., Пријевор
- [6] Карл Клаузевиц, *О рату*, Вук Караџић, Београд 1951
- [7] Alan Beyerchen, "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War," *International Security*, Vol 17, No 3 (Winter 1992./93),
- [8] Barry D. Watts, *Clausewitzian Friction and Future War* (Washington DC National Defense University, 1996)

